

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА
ФРАНКА**

**Соціально-психологічний факультет
Кафедра соціальної та практичної психології**

Реєстраційний № _____
Дата реєстрації _____

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ ПОЛІТИЧНИХ
ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ З КОМУНІКАТИВНИМИ
УСТАНОВКАМИ**

**Кваліфікаційна (дипломна) робота
здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої
освіти
спеціальності 053 Психологія
освітньої програми Психологія розвитку
24Мд-Псих групи
Субботкіної Наталії Олегівни**

Науковий керівник:
доцент кафедри соціальної та
практичної психології,
кандидат філософських наук, доцент
Ганна Пирог

Рекомендовано до захисту
рішенням кафедри соціальної та практичної психології

Протокол № ____ від « ____ » _____ 2020 р.

Зав. кафедри _____ Наталія Портницька

м. Житомир – 2020

Дата захисту ____ грудня 2020 р.

Результат захисту

Оцінка за національною шкалою	Кількість балів за 100 бальною шкалою	ECTS

Голова ЕК

(підпис)

Світлана Ситняківська

(Ім'я Прізвище)

Члени ЕК

(підпис)

Людмила Котлова

(Ім'я Прізвище)

(підпис)

Тарас Кулаковський

(Ім'я Прізвище)

(підпис)

Ганна Пирог

(Ім'я Прізвище)

Секретар ЕК

(підпис)

Віталіна Коленська

(Ім'я Прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА КОМУНІКАТИВНИХ УСТАНОВОК СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	8
1.1. Проблема політичних орієнтацій у психологічних дослідженнях...8	8
1.1.1. Характеристика поняття «політична орієнтація особистості».....	8
1.1.2. Особливості формування політичних орієнтацій особистості.....	12
1.1.3. Класифікація політичних орієнтацій.....	16
1.2. Психологічні особливості комунікації	22
1.2.1. Поняття та структура комунікації	25
1.2.2. Комунікативна установка	27
1.3. Особливості зв'язку політичних орієнтацій з комунікативною установкою.....	32
Висновки до розділу1	34
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА КОМУНІКАТИВНИМИ УСТАНОВКАМИ МОЛОДІ	37
2.1. Методи дослідження політичних орієнтацій.....	37
2.1.1. Особливості дослідження політичних орієнтацій.....	37
2.1.2. Методика вивчення політичних орієнтацій.....	38
2.2 Методи дослідження комунікативних особливостей особистості	39
2.2.1. Методики вивчення комунікації.....	39
2.2.2. Методика визначення деструктивних установок в міжособистісних відносинах В.В. Бойко.....	40
2.2.3. Методика діагностики комунікативної толерантності	41

2.3. Процедура дослідження зв'язку політичних орієнтацій з комунікацією	43
Висновки до розділу 2	47
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ КОМУНІКАТИВНИХ УСТАНОВОК МОЛОДІ	48
3.1. Дослідження політичних орієнтацій молоді	48
3.1.1. Структура політичних орієнтацій	48
3.1.2. Радикалізм у структурі політичних орієнтацій	52
3.1.3. Готовність до радикальної поведінки	56
3.2. Дослідження особливостей комунікативних установок молоді	61
3.3. Аналіз зв'язку політичної орієнтації з комунікативними установками	67
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	79
ДОДАТКИ	90
АНОТАЦІЯ	99

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження зв'язку політичних орієнтацій з особливостями комунікації серед молоді набуло актуальності, що зумовлено трансформацією владних відносин в країні. Визначення того, як відбуватиметься комунікативна взаємодія між представниками різних політичних поглядів має значення для прогнозування і попередження можливих конфліктів, оскільки більшість людей в тій чи іншій мірі володіють певними політичними та ідеологічними уподобаннями, симпатіями і антипатіями, уявленнями про належне в сфері політичних відносин. Ці уявлення виступають підставами для власного внутрішнього самовизначення, визначення політичної позиції в важливий політичний момент та можуть впливати на поведінку особистості під час спілкування. Вибір даної теми ґрунтується на необхідності глибшого вивчення комунікативної взаємодії між суб'єктами політичних відносин під час спілкування.

Початок для вивчення політичних орієнтацій як психологічного явища було покладено у працях таких дослідників, як А.Адорно, Г.Айзенк, Е.Фром. А.І.Юр'єв здійснив комплексне вивчення явища політичної орієнтації особистості, дослідженням зв'язку психологічних феноменів і політичних явищ займалися В.В.Крамнік, Л.Я.Гозман; закономірностями функціонування політичних систем – А.М.Зімічев. Дослідження рівнів суспільної свідомості здійснено у працях Б. Д. Паригіна, В.А.Ядова; специфіки політичної комунікації – Т.В.Анісімовой, пріоритету особистісних цілей в політичній поведінці – О.С.Дейнека; механізмів формування політичних цінностей – Г.Г.Дилігенського, А.С.Панарина, Т.П.Елохіной; психологічних характеристик виборців – Е.В.Єгорова, Е.Б.Лабковскої; ролі громадських інститутів в політичній освіті та вихованні громадян – А. А. Реан, В. Л. Васильєвої; психології великих груп – А.І.Донцова. Розробку структурної моделі політичних орієнтацій здійснили Д.П.Гавра і Н.В. Соколов.

Перед виконанням будь-якої діяльності людина здійснює психологічну підготовку, цей процес може навіть не усвідомлюватися людиною. Цей феномен підготовки Д.Н. Узнадзе назвав установкою. Установка – це первинна властивість організму, яка є найпримітивнішою реакцією на зовнішні подразнення. Установку у різних її аспектах вивчали В.Н.Бжалава, А.С.Прангишвили, Ф.Знанецкий, Р.Кеттелл, А.Лачинс, К.Левин, К.Марбе, Г.Оллпорт, У.Томас, Р.Кеттелл, А.Н.Леонтьев, А.Е.Лихачев, Ш.А.Надирашвили, Д.Н.Узнадзе, В.А.Ядов.

Отже, соціальна і практична значущість даної проблеми, а саме особливості політичної ситуації в країні, плюралізм політичних переконань і поглядів населення, зумовили вибір теми магістерської роботи.

Об'єкт дослідження: політичні орієнтації особистості.

Предмет дослідження: особливості зв'язку політичних орієнтацій з комунікативними установками молоді.

Мета: визначити особливості зв'язку політичних орієнтацій молоді з особливостями комунікативних установок.

Гіпотеза: політичні орієнтації молоді мають зв'язок з їхніми комунікативними установками:

- представникам різних політичних орієнтацій притаманні певні негативні комунікативні установки, зокрема: прихильникам лібералізму та консерватизму – негативізм, авторитаризму і націоналізму – відкрита жорстокість, соціалізму – завуальована жорстокість;

- установки комунікативної толерантності пов'язані з низькою схильністю до радикальної політичної поведінки, а інтолерантності – з високою схильністю до радикальної поведінки.

Завдання:

1) Здійснити теоретичний аналіз літератури з проблеми зв'язку політичних орієнтацій особистості та психологічних особливостей комунікації;

- 2) Розробити теоретичну модель особливостей зв'язку політичних орієнтацій з комунікацією.
- 3) Підібрати методи дослідження політичних орієнтацій та комунікації і спланувати емпіричне дослідження.
- 4) Емпірично дослідити особливості політичних орієнтацій та комунікації серед молоді.
- 5) Проаналізувати зв'язок між політичними установками та особливостями комунікації.

Теоретико-методологічні основи дослідження. За основу дослідження було взято окремі підходи політичної психології щодо політичних орієнтацій (Г.Алмонд, Г.Айзенк, С.Верба, Г.Пирог) та установок (Д.Узнадзе, Ш.Надірашвілі, І.Імеладзе, А.Прангішвілі, В.Бойко).

Методи та організація дослідження. Для реалізації завдань дослідження та забезпечення вірогідності результатів були використані такі методи роботи: теоретичні – аналіз наукової психологічної літератури з проблеми політичних орієнтацій та комунікації; емпіричні – методика вивчення політичних орієнтацій особистості Г. Пирог, методика визначення комунікативної установки В.В. Бойко, методика визначення комунікативної толерантності В.В.Бойко; статистичні – коефіцієнт кореляції Пірсона для встановлення зв'язку між досліджуваними явищами. Статистична обробка була здійснене за допомогою програми IBM SPSS Statistics.

Дослідження проводилось дистанційно. У дослідженні взяло участь 70 респондентів віком від 20 до 30 років.

Наукова новизна: результати дослідження продовжили розвиток теми дослідження політичних орієнтацій та визначено зв'язок їх з комунікативними установками.

Теоретичне значення та практичне значення. Результати дослідження можуть використовуватися при створенні рекомендацій щодо підвищення ефективності комунікативної взаємодії між представниками різних політичних

угруповань. Теоретичний аналіз проблеми дозволяє розширити уявлення про вплив політичної орієнтації на взаємодію.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано на IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції (м. Житомир, 21 квітня 2020 р.) а також на II студентській конференції «Психічне здоров'я особистості: актуальні проблеми теорії і практики» (Житомир, 19 листопада 2020 р.).

Основний зміст дослідження висвітлено в 2-х публікаціях:

1. Субботкіна Н. Формування політичних орієнтацій і комунікативні установки особистості. *Особистісне зростання: теорія і практика*: Збірник наукових праць. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. С.54-58.

2. Субботкіна Н. Психологічні особливості зв'язку політичних орієнтацій сучасної молоді з негативними комунікативними установками. *Психологічні дослідження*: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 13. Житомир, Вид-во ЖДУ ім.Франка, 2020.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 80 найменувань. Загальна кількість сторінок 91, з них 83 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ МОЛОДІ

3.1. Дослідження політичних орієнтацій молоді

3.1.1. Структура політично ї орієнтації

Результати дослідження політичних орієнтацій за методикою Г. Пирог дозволили визначити деякі їхні особливості. Провівши опитування респондентів щодо того, представниками якої політичної орієнтації вони себе вважають, було отримано такі відповіді (рис. 3.7):

Лібералізм – 28%

Соціалізм – 16%

Консерватизм -12%

Націоналізм – 10%

Поза політикою – 25%

Не визначились – 7%.

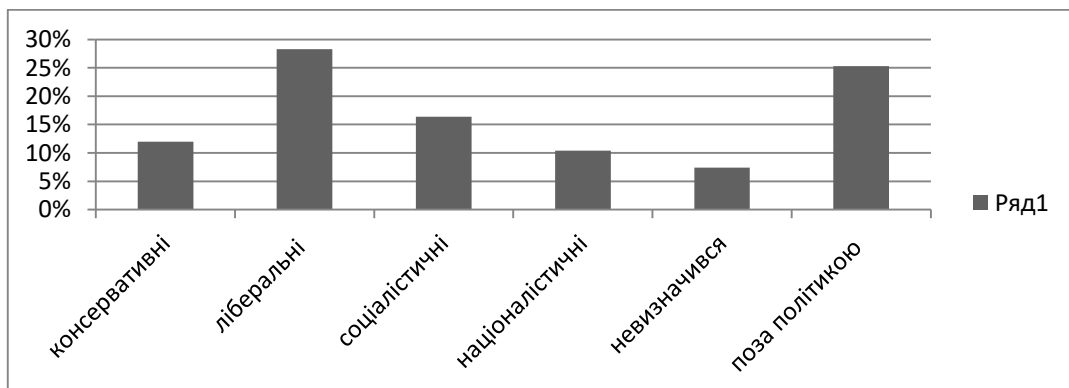

Рис 3.1 Результати визначення власних політичних орієнтацій молоддю

Найбільше серед опитуваних було тих, хто вважає себе представниками лібералізму та соціалізму, також доволі високий відсоток тих, хто не може визначитися.

Серед вибірки не було визначено представників авторитаризму, що співпадає з уявленнями респондентів, серед яких жоден не заявив про авторитаризм та найбільший відсоток молоді надав перевагу лібералізму.

За отриманими результатами можна стверджувати, молодь надає перевагу цінностям лібералізму та соціалізму .

В структурі політичних орієнтацій серед молоді характерними є такі політичні цінності, як «права людини» (справедливий суд, свобода слова, свобода віросповідання, пріоритет особистих прав над правами держави та ін.), «економічні свободи» (непорушність права на власність, вільне підприємництво, дерегуляція економіки, право на страйк, вільний вибір місця), «порядок» (стабільність, низька злочинність, низька корупція, жорсткість покарання та ін.), «соціальна захищеність»(турбота держави про слабких, бідних, хворих, гарантований доступ до праці, медицини та освіти всіх верств суспільства та ін.) і «політичні свободи»(значимість особистого вибору при голосуванні, свобода мітингів, можливість вільного висловлювання, плюралізм думок та ін.). В той час найменш значимими для молоді виявилися «релігія»(високий авторитет духовних лідерів, дотримання релігійних норм і правил поведінки та ін.), «патріотизм»(любов до батьківщини, захист територіальної цілісності країни, повага до своїх символів та ін.) і «традиції» (збереження своєї культури, духовних цінностей, висока роль сім'ї, повага до старших та ін.).

Найбільш значимими для жіночої вибірки виявилися «порядок» , який полягає у стабільності, захищеності від злочинності та відсутності корумпованості; «права людини», які виражаються в свободі слова, особистісній значимості кожної людини; «економічні свободи», які є забезпеченням збереження особистої власності, доходу, права на страйк у разі порушення трудової угоди. Також для жінок важливі «справедливість» та «соціальна захищеність». Найменш важливі для жіночої частини вибірки є національні та патріотичні інтереси, «релігія» та «сильний авторитетний лідер».

Для чоловіків важливими виявилися також «права людини», «політичні свободи», «порядок» та «соціальна захищеність».

Таблиця 3.1

Соціально-політичні цінності

Соціально-політичні цінності	ж	ч	Середній показник за вибіркою
Політичні свободи	4,225	4,37	4,29
Права людини	4,35	4,62	4,48
Економічні свободи	4,35	3,8	4,57
Традиції	3,325	2,66	3
Порядок	4,5	4,8	4,65
релігія	3,25	2,1	2,67
рівність	3,85	3,6	3,72
справедливість	4,275	4,29	4,28
Соціальна захищеність	4,225	4,48	4,35
Патріотизм	2,925	3,1	3
Нація	3,1	2,7	2,9
Незалежність	3,65	3,8	3,725
Державний контроль	3,25	3,3	3,275
Сильна влада	3,95	3,7	3,825
Сильний авторитетний лідер	3,5	3,37	3,435

Так розуміючи данні соціально-політичні цінності, як складові політичної орієнтації, можна розташувати їх в порядку цінностей ідейно-політичних орієнтацій.

Таблиця 3.2

Цінності ідейно-політичних орієнтацій

Політичні течії	ч	ж	середнє
Лібералізм(політичні свободи, права людини, економічні свободи)	12,8	12,45	12,6
Консерватизм (традиції, порядок, релігія)	8,9	11,075	10,2
Соціалізм(рівність, справедливість, соціальна захищеність)	12,4	12,35	12,3
Націоналізм (патріотизм, нація, незалежність)	9,7	10,25	10,04
Авторитаризм(державний контроль, сильна влада, сильний авторитетний лідер)	10,4	10,7	10,6

З даної таблиці можна судити про те, що молоді найбільш імпонують цінності лібералізму, що представлений політичними та економічними свободами та правами людини і цінності соціалізму представлені справедливістю та соціальною захищеністю. Найменш привабливими є цінності Націоналізму, що засновані на патріотизмі, нації та незалежності.

Для чоловічої вибірки актуальними є цінності Лібералізму, представлені наданням свободами та правами та соціалістичні цінності виражені в справедливості, рівності та захистом, а найменш привабливими є цінності консерватизму, які виражені у прагненні до збереження традицій, потреби в релігійності та традиційно закладеному порядку.

Для жінок найбільш важливі такі самі політичні цінності, як і для чоловіків (цінності лібералізму та соціалізму, а найменш значущими виявились цінності націоналізму).

3.1.2 Актуальні соціально-політичні потреби

Аналіз дослідження соціально-політичних потреб респондентів (додаток) показав наступні результати: найбільш важливими є «вільні і прозорі вибори», «Гарантоване державою забезпечення для незахищених категорій громадян», «Можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова», а найменш важливими є «Почуття належності до певної спільноти» та «Суспільне визнання результатів своєї діяльності».

Для чоловічої вибірки більш значимими виявились потреби у гарантіях прожиткового мінімуму та забезпечення для незахищених категорій громадян, свободі слова та вільних і прозорих виборах. Найменш значимими є «Почуття належності до певної спільноти» та «Суспільне визнання результатів своєї діяльності», що переважне і для загального результату за вибіркою.

Для жінок найважливішими виявились Вільні і прозорі вибори та можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова. Найменш важливі для жіночої вибірки виявились ті самі потреби, що і для чоловічої.

Таблиця 3.3

Актуальні соціально-політичні потреби

Соціально-політичні потреби	Середні		
	ч	ж	Середнє за вибіркою
Гарантований державою прожитковий мінімум	4,37	4,07	4,19
Гарантоване державою забезпечення для незахищених категорій громадян	4,48	4,17	4,31
Захищеність від іноземної збройної агресії	3,96	4,02	4,01
Захищеність від кримінальних елементів	4,14	4,1	4,13
Почуття належності до певної спільноти	3,07	3,4	3,29
Прагнення мати однодумців, які поділяють мої погляди	3,9	4,02	4
Суспільне визнання результатів своєї діяльності	3,51	3,51	3,53
Задоволеність своїм соціальним, національним, мовним статусом в політичній системі суспільства	4,2	4	4,1
Можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова	4,29	4,25	4,28
Вільні і прозорі вибори	4,29	4,61	4,4

Розподіливши соціально-політичні потреби за групами, можна виокремити п'ять основних типів потреб: матеріальні(гарантований державою прожитковий мінімум, гарантоване державою забезпечення для незахищених категорій громадян (в тому числі, студентів і пенсіонерів), потреба у безпеці (Захищеність від іноземної збройної агресії, Захищеність від кримінальних елементів), соціальні потреби(Почуття належності до певної спільноти

(громади), прагнення мати однодумців, які поділяють мої погляди), потреба у визнанні (Суспільне визнання результатів своєї діяльності, Задоволеність своїм статусом в політичній системі суспільства), потреба у самовираженні (Можливість висловлювати свої політичні погляди, свобода слова, Вільні і прозорі вибори).

Таблиця 3.4

Типи соціально-політичних потреб

Потреба	Середні значення		
	ч	ж	Середній показник
1. Матеріальні потреби	8,85	8,25	8,5
2. Потрібність у безпеці	8,1	8,12	8,14
3. Соціальні потреби	7	7,43	7,29
4. Потреба у визнанні	7,74	7,51	7,64
5. Потреба у самовираженні	8,59	8,71	8,68

Таким чином, для даної вибірки головними є потреба у самовираженні, матеріальні потреби та потреба у самовираженні. Наймеш вираженими виявились потреба соціальні потреби.

І для чоловіків і для жінок головними потребами є матеріальні потреби та потреби у самовираженні. Найменш важливі для обох частин вибірки є соціальні потреби.

Підсумовуючи результати

На основі результатів дослідження ціннісної спрямованості за методикою Г. Пирог були визначені найбільш поширені серед молоді типи політичних орієнтацій:

Лібералізм 43%

Соціалізм – 34,3%

Консерватизм 13,5%;

Ліберал-соціалізм – 4,5%

Ліберал-консерватизм – 3%

Націоналізм – 1,5%

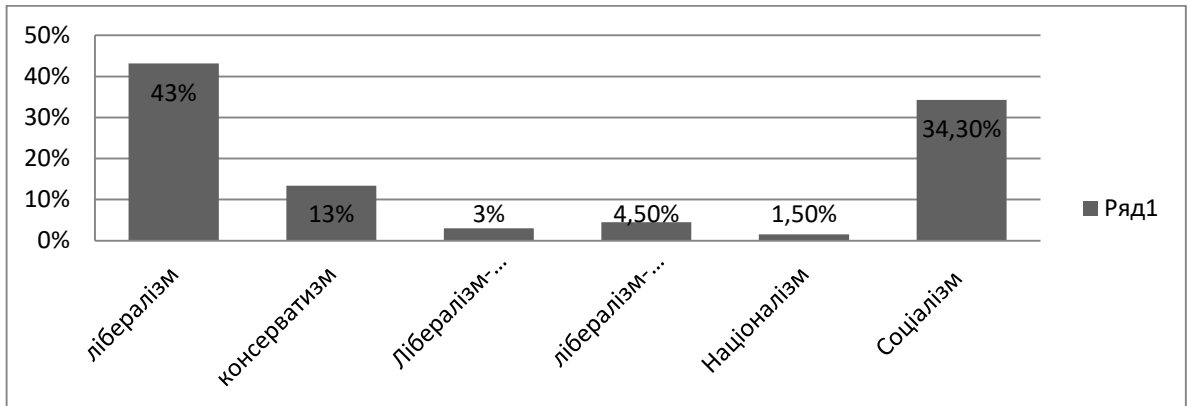

Рис 3.2. Результати дослідження політичних орієнтацій молоді

Серед вибірки не було визначено представників авторитаризму, що співпадає з уявленнями респондентів, серед яких жоден не заявив про авторитаризм та найбільший відсоток молоді надав перевагу лібералізму.

За отриманими результатами можна стверджувати, молодь надає перевагу цінностям лібералізму та соціалізму

Так продовжуючи аналіз результатів дослідження соціально-політичних цінностей, було визначено бажану та небажану політичну систему для молоді:

- найбільш бажаними є соціалістична та ліберальна політичні системи(при врахуванні найбажаніших характеристик політичної системи ті ролі держави у суспільному житті);
- проте визначаючи небажану політичну систему за негативними та небезпечними характеристиками, молодь обрала консервативну.

бажана політична системи .

3.1.3 Готовність до радикальної поведінки

При дослідженні готовності молоді до радикальної поведінки та протесту були отримані наступні результати:

При у разі незадоволення діяльністю влади, для переважної більшості вибірки і чоловічої і жіночої допустимі наступні дії громадян:

- Звернення до офіційних органів влади (81,4% жінок і 82% чоловіків),
- Звернення до суду,
- Звернення до офіційних органів влади
- Привернення уваги громадськості (звернення в ЗМІ, громадські організації).

Найменш прийнятними методами для молоді є:

- Петиції, гасла
- Страйки, голодовки
- Збройні методи боротьби.

Можна спостерігати схожість відсотку готовності до таких радикальних дій як звернення до офіційних органів влади, привернення уваги громадськості (звернення в ЗМІ, громадські організації та звернення до суду. Проте, використання петицій, гасел, страйків, голодовок більш характерне для жінок, а демонстрації та мітинги для чоловіків.

Таблиця 3.5

Схильність до радикальних дій у випадку незадоволення владою

Дії громадян у разі незадоволення діяльністю влади	Виразили згоду		Не погоджуються		Вагаються у виборі	
	ч	ж	ч	ж	ч	ж
Звернення до офіційних органів влади	81,4	82	37	5	14,8	12,5
Привернення уваги громадськості (звернення в ЗМІ, громадські організації]	74	75	37	2,5	22,2	22,5
Звернення до суду	88,8	82	37	2,5	11,1	15
Петиції, гасла	51,8	65	18,5	17,5	29,6	17,5
Страйки, голодовки	44,4	60	18,5	25	37	15
Демонстрації, мітинги та інші масові акції протесту	63	57,5	0	15	37	27,5
Збройні методи боротьби	37	35	33,3	37,5	29,6	27,5

При питанні «Чи може виникнути ситуація яка могла б змусити Вас особисто в політичних цілях: Скоювати акції протесту, Руйнувати матеріальні цінності, Взяти в руки зброю?»

Молодь переважно висловила згоду з твердженням «взяти в руки зброю» (51,8% чоловіків та 48,1% жінок), висловили незгоду переважно жінки (40%).

Згоду з твердженням «Скоювати акції протесту» висловили 48% чоловіків та 40% жінок, не погодились 14,8% чоловіків і 20% жінок.

Таблиця 3.6

Схильність до радикальної поведінки серед чоловіків та жінок

Чи може виникнути ситуація яка могла б змусити Вас особисто в політичних цілях:	Так		ні		вагаюсь	
	ч	ж	ч	ж	ч	ж
Скоювати акції протесту	48%	40%	14,8%	20%	37%	40%
Руйнувати матеріальні цінності	33,3%	37,5%	44,4%	48,1%	22,2%	14,4%
Взяти в руки зброю	51,8%	48,1%	22,2%	40%	26%	11,5%

Найменший відсоток згоди отримало твердження «Руйнувати матеріальні цінності» лише 33% чоловіків та 37% жінок, при чому відсоток негативних відповідей склав відповідно 44% серед чоловіків і 28% серед жінок. Результати представлені в таблиці 3.6 та на рис. 3.3 .

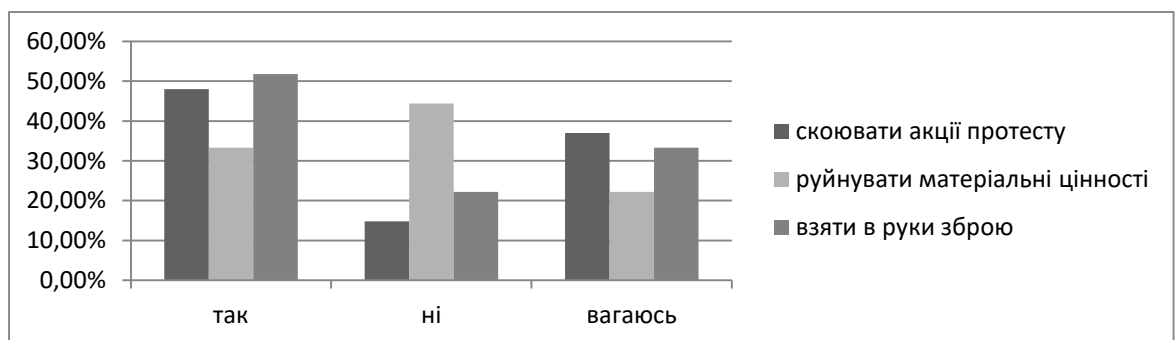

Рис. 3.3 Загальні показники схильності до радикальних дій

При з'ясуванні умов при яких може використовуватися респондентами зброю (загроза близьким, рідному місту, своїй країні, співвітчизникам та одновітцям іншої країни, або іншим людям іншої країни) можна спостерігати наступний розподіл.

При загрозі близьким людям зброю готові взяти 92% чоловіків та 82% жінок, негативно відповіли на це питання лише 2% жінок, серед чоловіків негативних відповідей не виявлено. Вагаються 15% жінок та 7,2% чоловіків.

При загрозі рідному місту до використання зброї готові 29% чоловіків та 32% жінок, вагаються 59% чоловіків та 45% жінок, а відмовляються 11,1% чоловіків та 22,5% жінок.

При загрозі рідній країні, до збройних методів готові 33,5% чоловіків та 30% жінок, з них вагаються 51% чоловіків та 50% та не готові 14% чоловіків та 20% жінок. Якщо небезпека загрожуватиме співвітчизникам, одновітцям в інших країнах, 20% жінок та 3% чоловіків, незгодні 33% чоловіків та 40% жінок та вагаються 62,9% чоловіків та 40% жінок. У випадку загрози іншим громадянам в інших країнах використовувати зброю готові 3,7% чоловіків та 12% жінок, відмовляються 51% чоловіків та 42% жінок, а вагаються 44% чоловіків та 45% жінок. (Результати наведені у таблиці 3.7)

Таблиця 3.7

Умови за яких респонденти готові використовувати зброю

Я готовий взяти в руки зброю якщо небезпека загрожує:	так		ні		вагаюсь	
	ж	ч	ж	ч	ж	ч
Моїм близьким	82%	92,5	2,5	0	15	7,5
Моєму місту	32%	29,6	22,5	11,1	45	59
Моїй країні	30%	33,5	20	14	50	51,8
Співвітчизникам і одновітцям в інших країнах	20%	3,7	40	33,3	40	62,9
Іншим людям в інших країнах	12,5	3,7	42,5	51,8	45	44,4

Таким чином молодь виявляє найбільшу готовність взяти зброю у випадках загрози своїм близьким, країні та місту. Серед жінок більший відсоток готовий захищати своє місто, ніж серед чоловіків і навпаки : серед чоловіків більший відсоток готовий захищати країну, ніж серед жінок.

Невеликий відсоток вибірки готовий взяти в руки зброю, якщо в небезпеці опинилися співвітчизники та одновітці в інших країнах, або при небезпеці взагалі людям в інших країнах. Проте серед жінок відсоток готових захищати людей за кордоном більший, ніж серед чоловіків, які практично не виявляли готовність до захисту людей за межами країни.

На основі відповідей на питання зазначені вище, було отримано середні показники рівня радикалізму серед вибірки чоловіків , що склав -11,87балів , та серед жінок - 12балів (Таблиця 3.8). Показники майже однакові, тому можна вважати, що і для чоловічої і для жіночої вибірки рівень радикалізму практично рівний. Обидва показники знаходяться в межах середнього рівня.

Таблиця 3.8

Порівняння вираженості показника радикалізму

Середній бал показника радикалізму	Жінки	Чоловіки	Загальний показник
	12	11,87	11,9

Також було проведено аналіз рівня радикалізму для жіночої та чоловічої вибірки (табл. 3.8)

Так серед жінок низький рівень радикалізму виявлено у 22 % опитаних, середній рівень у 52,5%, а виражений радикалізм властивий 25% опитаних жінок.

Для 22,2% чоловічої вибірки характерний низький рівень радикалізму у поведінці, середній рівень рівень виявлено у 51,8% вибірки, а високі показники наявні у 26% вибірки.

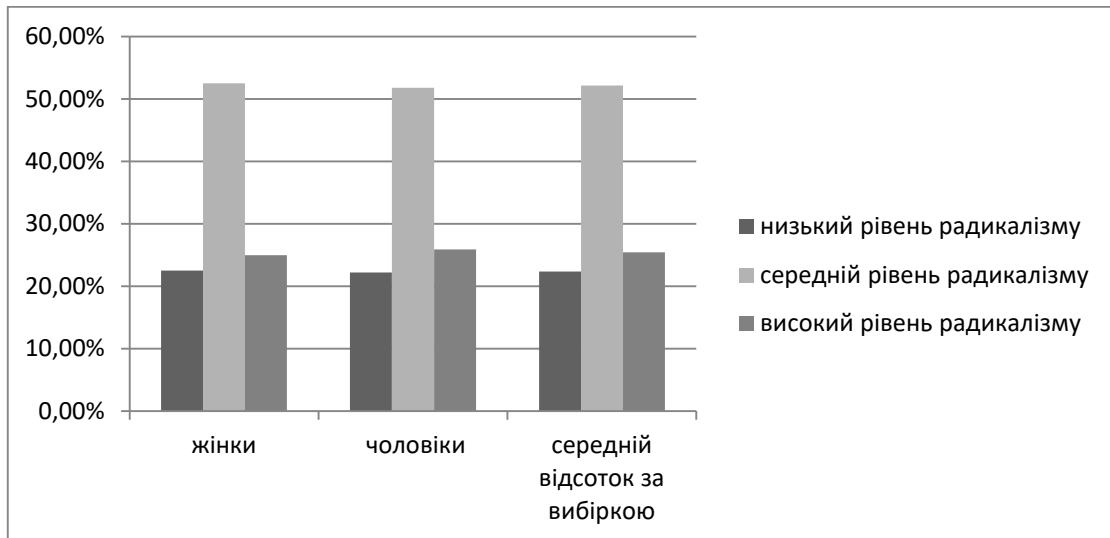

Рис. 3.4. Рівень вираженості радикалізму серед молоді

Таким чином, порівнюючи жіночу та чоловічу вибірки, можна зробити висновок, що існують несуттєві відмінності у рівні вираженості радикалізму в обох вибірках. Переважаючим для обох вибірок є середній показник радикальності.

3.2 Дослідження особливостей комунікативної установок молоді

В результаті дослідження комунікативної установки за методикою Бойко, було одержано такі результати серед жіночої вибірки :

За шкалою «Завуальована жорстокість» – високі показники отримали 47,5% вибірки.

За шкалою «Відкрита жорстокість у відносинах до людей» : 37,5% жіночої вибірки отримали високі бали. Особистість не приховує і не пом'якшує свої негативні оцінки і переживання з приводу більшості оточуючих: висновки про них різкі, однозначні і зроблені, можливо, назавжди.

«Обґрунтований негативізм в судженнях про людей»(виражається в об'єктивно обумовлених негативних висновках про деякі типи людей і окремих сторонах взаємодії) високі показники отримали 30% опитаних жінок.

«Бурчання» (схильність робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів в області взаємин з партнерами й у спостереженні за соціальною дійсністю). Високий показник за шкалою у 45% респонденток.

Негативний особистий досвід спілкування з оточуючими. Даний компонент установки показує, якою мірою вам щастило в житті на найближче коло знайомих і партнерів по спільній діяльності (в попередніх показниках оцінювалися швидше загальні ситуації). Найвищий у 52,5% опитаних жінок.

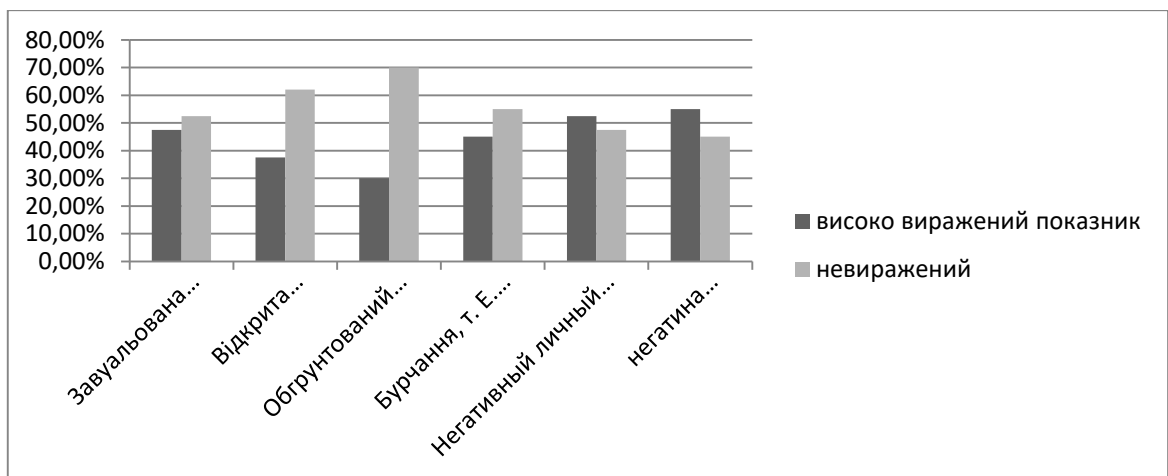

Рис 3.5. Показники вираженості особливостей комунікативної установки серед жінок

Серед чоловічої вибірки результати були такими:

- Для чоловічої вибірки високі показники завуальованої жорстокості характерні для 48% вибірки.
- За шкалою «відкрита жорстокість у відносинах до людей : 37% чоловіків отримали високі бали.
- «Високі показники обґрунтованого негативізму» в судженнях про людей отримали 33% чоловіків.
- «Бурчання» (схильність робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів в області взаємин з партнерами й у спостереженні за

соціальною дійсністю) високий показник за шкалою виявлено у 44% опитаних чоловіків.

- «Негативний особистий досвід спілкування з оточуючими» Даний компонент установки показує, якою мірою вам щастило в житті на найближче коло знайомих і партнерів по спільній діяльності (в попередніх показниках оцінювалися швидше загальні ситуації) присутній у 51 % чоловіків.

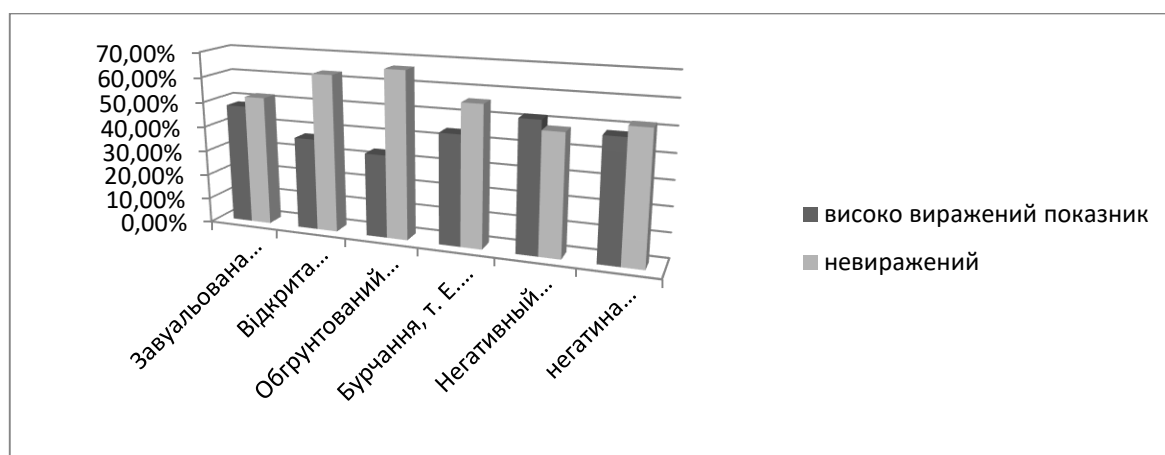

Рис 3.6. Результати дослідження особливостей комунікативної установки серед чоловіків

Порівнюючи кількість жінок і чоловіків, у яких наявна негативна комунікативна установка: 55% жінок і 48%. Можна зробити висновок про те, що серед жінок більший відсоток мають негативну установку у спілкуванні.

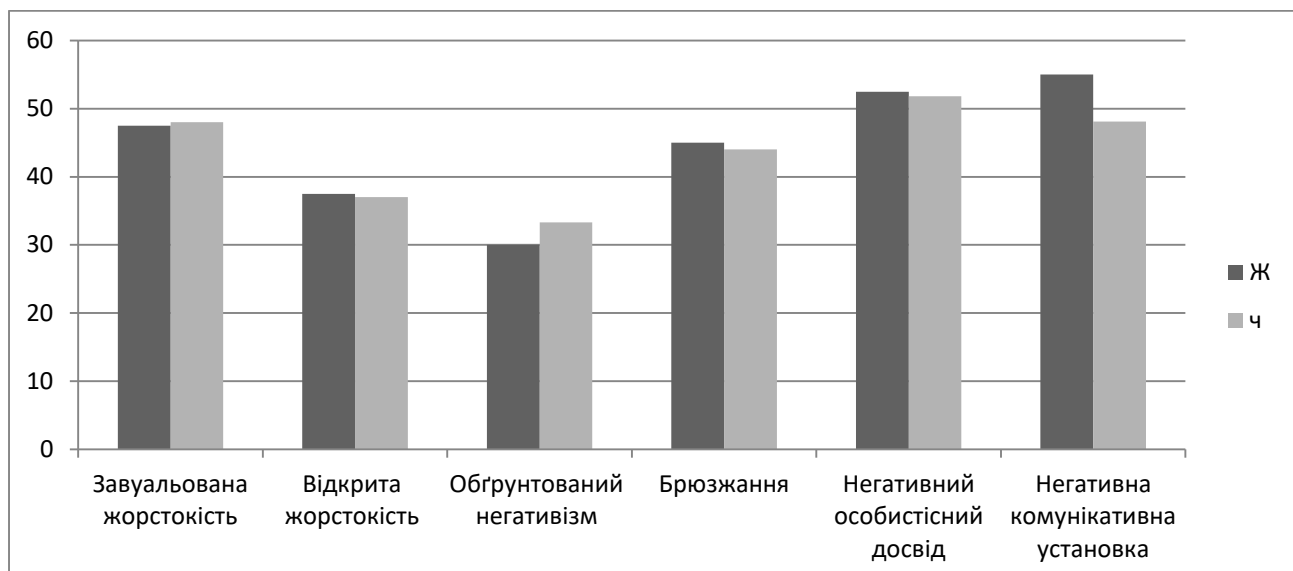

Рис 3.7 Висока вираженість особливостей негативної комунікативної установки серед вибірки

Результати дослідження особливостей комунікації за методикою «комунікативна толерантність Бойко» показало такі результати :

Для жіночої вибірки характерними є переважання середнього та низького рівня комунікативної толерантності по 37,5% від вибірки. Для чоловічої вибірки характерне переважання середнього ступеня толерантності (70%).

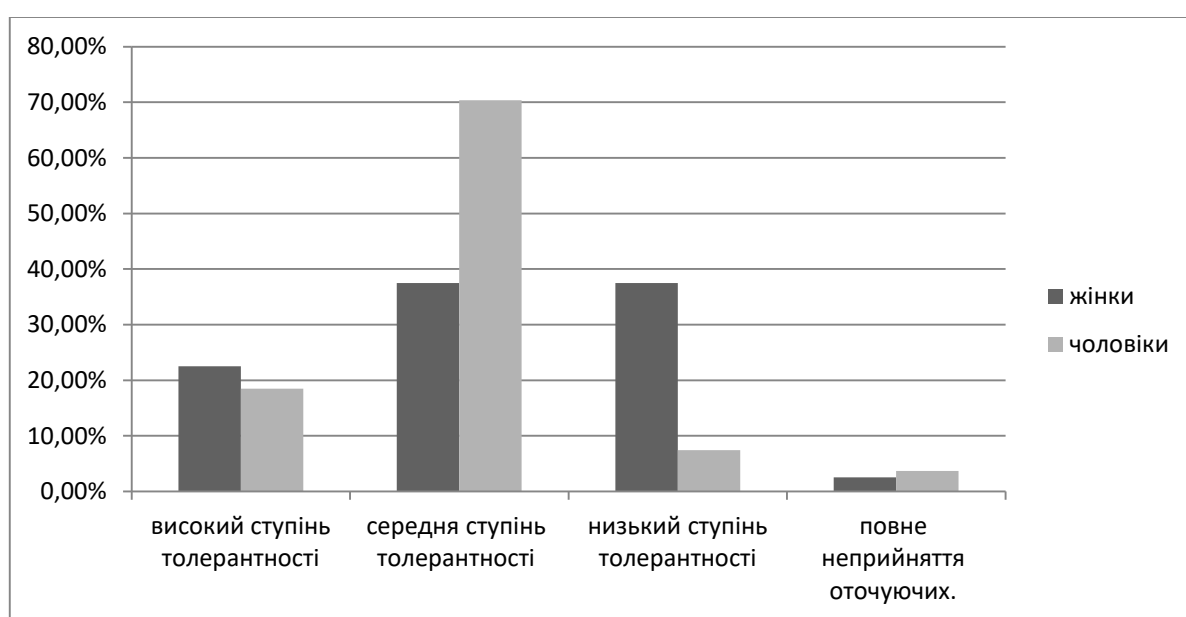

Рис 3.8. Рівень комунікативної толерантності чоловічої та жіночої вибірки

Порівнюючи чоловічу та жіночу вибірку, можна зробити висновок, що відсоток високого ступеня толерантності серед жінок більший (22,5 та 18,5%). Та показник повного неприйняття оточуючих однаково низький в обох групах.

Дослідження комунікативної толерантності за методикою Бойко дало такі результати серед жіночої та чоловічої вибірки:

За 1 шкалою «Неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини» (здатність приймати чи не приймати індивідуальності людей). Високі бали отримало 45% досліджуваних жінок та значно менше чоловіків 30%.

За 2 шкалою «Використання себе як еталон при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» (тенденції оцінювати людей, виходячи з власного «Я»). Міру згоди з судженнями високі бали отримало 42% жіночої та 44% від чоловічої вибірки.

За шкалою 3 «Категоричність або консерватизм в оцінках інших людей» (якою мірою категоричні або незмінні оцінки на адресу оточуючих) високі бали отримали 42,5% жіночої вибірки та 44% чоловічої.

За шкалою 4. «Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів» (вміння приховувати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некомунікабельними якостями людей) більш характерне для чоловічої вибірки 48% для 40% жіночої.

Високі показники «Прагнення переробити, перевиховати партнерів присутні у 25 % жінок і 22% чоловіків.

Прагнення підігнати партнера під себе, зробити його "зручним" (Шкала 6.) наявне у 40% жінок і 33% чоловіків.

Шкала 7. «Невміння прощати іншим помилки, незручність, ненавмисно заподіяні вам неприємності» серед жінок більше виражений високий показник 45% жінок і 40% чоловіків.

Шкала 8. «Нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми» (Міра терпимості до дискомфортних станів оточуючих) більш характерна для жінок 32,50% і менш характерна для чоловіків 18,5%.

Шкала 9 «Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших (адаптаційні можливості у взаємодії з людьми)». Присутнє у 35% жіночої вибірки і у 18,5% чоловічої вибірки

Таким чином у жінок показники неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншого, прагнення підігнати партнера під себе, зробити його "зручним", невміння прощати іншим помилки, незручність, ненавмисно заподіяні неприємності, нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми і невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших (адаптаційні можливості у взаємодії з людьми – характерніше для жіночої частини вибірки. А використання себе як еталон при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» (тенденції оцінювати людей, виходячи з власного «Я») та невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів (вміння приховувати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некомунікабельними якостями людей) характерніше для чоловічої частини вибірки (результати відображені на рис. 3.9)

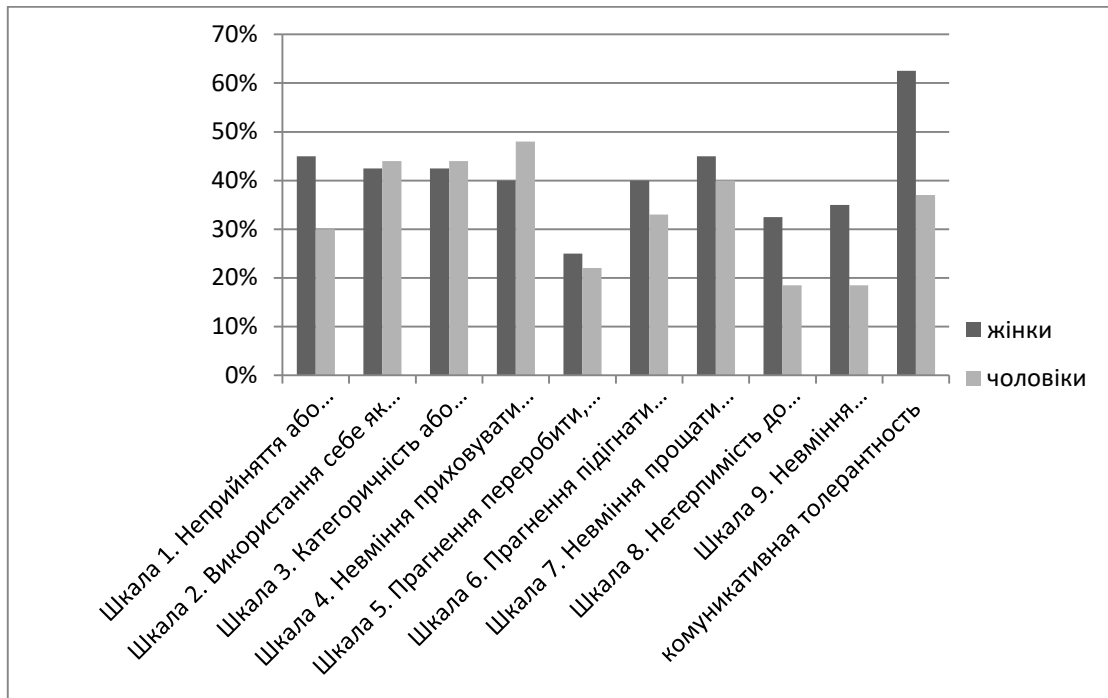

Рис 3.9. Високі показники особливостей комунікативної толерантності за окремими ознаками

3.3 Особливості зв'язку політичних орієнтацій з особливостями комунікації

В результаті проведення кореляційного аналізу для визначення наявності зв'язку між комунікативною установкою та політичними орієнтаціями особистості за коефіцієнтом Пірсона, було отримано наступні результати (табл.3.9):

– Між шкалою «лібералізм» та показником шкали «Нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми» існує обернений слабкий зв'язок (-0,267*);

– «Консерватизм» та шкала «Використання себе як еталон при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» слабкий прямий зв'язок (0,223*). Та шкалою «Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших» прямий зв'язок (0,236*).

– «Соціалізм» та шкали «Неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини» (-0,298*) та «Використання себе, як еталон при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» (-0,238*) слабкий обернений зв'язок «Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів» (-0,259*), «Прагнення підігнати партнера під себе, зробити його "зручним"» (-0,092), «Нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми» (-0,353**), «Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших» (-0,206*).

Таблиця 3.9

Зв'язок комунікативної установки та політичних орієнтацій

Політична орієнтація	1. Неприйняття індивідуальності інших	2. Використання себе як еталону	3. Категоричність в оцінках інших	4. Невміння приховувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями	5. Прагнення переробити, партнерів	6. Прагнення зробити партнера "зручним"	7. Невміння прощати іншим помилки	8. Нетерпимість до дискомфорту створюваному іншими людьми	9. Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших
лібералізм	-0,155	-0,002	0,002	0,005	-0,051	-0,130	-0,180	-0,267*	-0,165
консерватизм	0,144	0,223*	0,134	0,001	0,068	0,049	0,037	0,027	0,236*
соціалізм	-0,298*	-0,238*	-0,171	-0,259*	-0,092	-0,222*	-0,169	-0,353*	-0,206*
націоналізм	0,093	0,257*	0,293*	0,229*	0,238*	0,247*	0,210*	0,123	0,361*
авторитаризм	0,004	0,038	0,094	0,081	0,173	0,074	0,033	-0,131	0,137

– Націоналізм : «Використання себе як еталон при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» (0,257*), «Категоричність або консерватизм в оцінках інших людей»(0,293**), «Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів» (0,229*), «Прагнення переробити, перевиховати партнерів»(0,238*), «Прагнення підігнати партнера під себе, зробити його "зручним"»(0,247*), «Невміння прощати іншим помилки, незручність, ненавмисно заподіяні вам неприємності»(0,210*), «Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших»(0,361**) - прямиий зв'язок.

В результаті дослідження зв'язку політичної орієнтації та комунікативної толерантності сучасної молоді виявлено, що такі типи зв'язку :

Між Ліберальною політичною орієнтацією корелює з шкалою «Бурчання» (-0,329*) – обернений кореляційний зв'язок.

Між Консервативною політичною орієнтацією та показником «Обґрунтований негативізм в судженнях про людей»(0,309**) існує прямиий значний зв'язок, слабкий зв'язок з показниками «Відкрита жорстокість»(0,217*).

Соціалістична політична орієнтація та «Відкрита жорстокість» (-0,217*) має обернений слабкий зв'язок.

Націоналістична політична орієнтація та «Відкрита жорстокість»(0,326) та «Обґрунтований негативізм в судженнях про людей»(0,302**) прямиий значний та обернений значний зв'язок зі шкалою «Бурчання» (-0,315**).

Авторитарна політична орієнтація корелює з шкалою «Обґрунтований негативізм в судженнях про людей»(0,234*).

Таким чином, результати зіставлення показників комунікативної толерантності з політичними орієнтаціями свідчать про те, що :

- Для ліберальної політичної орієнтації характерними є низький рівень прояву Бурчання, тобто схильності робити необґрунтовані узагальнення

негативних фактів в області взаємин з партнерами й у спостереженні за соціальною дійсністю.

- Для консерватизму характерними є високі показники Відкритої жорстокості, тобто для них характерно не приховувати і не пом'якшувати свої негативні оцінки та переживання щодо більшості оточуючих: висновки про них різкі, однозначні і зроблені, можливо, назавжди.) та Обґрунтованого негативізму (Такий виражається в об'єктивно обумовлених негативних висновках про деякі типи людей і окремих сторонах взаємодії).

- Для соціалістів характерні низькі показники Відкритої жорстокості (Личность не скрывает и не смягчает свои негативные оценки и переживания по поводу большинства окружающих: выводы о них резкие, однозначные и сделаны, возможно, навсегда.).

- Для націоналістів характерна високі показники відкритої жорстокості, обґрунтованого негативізму та низький показник бурчання.

Аналіз зв'язку політичної орієнтації з комунікативною установкою

- Для ліберальної політичної орієнтації характерні низькі показники Нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми (Міра терпимості до дискомфортних станів оточуючих).

- Для консервативної орієнтації характерна виражена тенденція «Використання себе як еталону при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» (тенденції оцінювати людей, виходячи з власного «Я»). Та «Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших (адаптаційні можливості у взаємодії з людьми)»

- Для соціалістичної орієнтації не виражене «Неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини», «Використання себе як еталон при оцінці поведінки і способу мислення інших людей», «Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів» (вміння приховувати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некомунікабельними якостями людей, «Прагнення підігнати

партнера під себе, зробити його "зручним"», «Нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми» (Міра терпимості до дискомфортних станів оточуючих), «Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших (адаптаційні можливості у взаємодії з людьми)».

- Для націоналістичної політичної орієнтації вираженою є друга шкала «Використання себе як еталон при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» (тенденції оцінювати людей, виходячи з власного «Я»). «Категоричність або консерватизм в оцінках інших людей», «Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів (вміння приховувати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некомунікабельними якостями людей)», «Прагнення переробити, перевиховати партнерів», «Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших (адаптаційні можливості у взаємодії з людьми)».

Таблиця 3.10

Кореляційний аналіз зв'язку між політичною орієнтацією та компонентами комунікативної толерантності

Політична орієнтація	завуальована жорстокість	відкрита жорстокість	Обрунтований негативізм в суженнях про людей	Бурчання	Негативний особистий досвід спілкування з оточуючими
лібералізм	0,002	-0,096	-0,055	-0,329*	-0,153
консерватизм	0,094	0,217*	0,309**	0,147	-0,002
соціалізм	-0,073	-0,217*	-0,038	-0,133	-0,012
націоналізм	0,119	0,326**	0,302**	- 0,315**	-0,095
авторитаризм	0,056	0,129	0,234*	0,170	0,039

В результаті кореляційного аналізу зв'язку рівня комунікативної установки були виявлено значний обернений зв'язок соціалізму з комунікативною установкою, тобто для представників соціалізму характерні низькі показники рівня негативної комунікативної установки (-0,349). Для інших орієнтацій зв'язку з негативною комунікативною установкою не виявлено.

Висновки до розділу 3

В результаті проведеного емпіричного дослідження можна зробити наступні висновки:

1) Для вибірки в загальному найбільш значимі ліберальні та соціалістичні цінності, найменш – націоналістичні.

2) Найбільш актуальними для молоді є матеріальні потреби та потреба у самовираженні та потреба у безпеці, а найменш – соціальні потреби та потреба у визнанні .

3) Більшість молоді не готова руйнувати матеріальні цінності та використовувати зброю в політичних цілях. Переважна частка як жінок так і чоловіків готова використовувати зброю при небезпеці, яка загрожує близьким, місту та країні. До використання зброї більш готова чоловіча частина вибірки.

3) Молоді жінки при незадоволенні діяльністю влади переважно готові звертатися до офіційних органів влади, до ЗМІ, звернень до суду , а до використання петицій та гасел жінки готові більше за чоловіків. Чоловіки ж так само готові звертатися до офіційних органів влади, до ЗМІ і суду, але більш схильні до збройних методів боротьби.

4) Показники середнього значення рівня радикалізму для чоловічої і для жіночої вибірки майже однакові: 11,87 балів у чоловіків і 12 балів у жінок, обидва показники знаходяться в межах середнього рівня.

5) Особливостями комунікативної установки молоді є те що показники негативної установки вище у жінок ніж у чоловіків. Серед жінок більш

поширений негативний особистісний досвід у спілкуванні та «бурчання», ніж у чоловіків. Серед чоловіків більш поширеним є обґрунтований негативізм, ніж серед жінок. А завуальована жорстокість, відкрита жорстокість у чоловіків та жінок майже не відрізняється.

б) Комунікативна толерантність як характеристика відношення особистості до інших, показує ступінь переносимості нею неприємних або неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів по взаємодії. Так в результаті дослідження було встановлено, що для жіночої вибірки характерними є переважання середнього та низького рівня комунікативної толерантності по 37,5% від вибірки, а для чоловічої вибірки характерне переважання середнього ступеня толерантності (70%).

Відсоток високого ступеня толерантності серед жінок більший, а показник повного неприйняття оточуючих однаково низький в обох групах.

б) В результаті кореляційного аналізу зв'язку між особливостями комунікативної установки та політичною орієнтацією було виявлено, що

- Для прихильників ліберальної політичної орієнтації характерними є низький рівень прояву «Бурчання».

- Для прихильників консервативної політичної орієнтації характерними є високі показники «Відкритої жорстокості» та «обґрунтованого негативізму».

- Для прихильників соціалістичної політичної орієнтації характерні низькі показники «відкритої жорстокості».

- Для прихильників націоналістичної політичної орієнтації характерна «відкрита жорстокість», «обґрунтований негативізм» та низький показник «бурчання».

Проте, при аналізі взаємозв'язку рівня комунікативної установки з політичними орієнтаціями молоді було виявлено: що для представників соціалістичної політичної орієнтації нехарактерна негативна налаштованість у комунікації. Для інших орієнтацій зв'язку з негативною комунікативною установкою не виявлено.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження зв'язку політичних орієнтацій та комунікативних установок сучасної молоді дає можливість зробити такі висновки:

1. Політичні орієнтації є спрямованістю особистості на певні політичні ідеї і цінності, політичні сили, яка регулює і детермінує мотивацію особистості та її поведінку в політичній сфері. Політичні погляди і уявлення щодо належного в сфері політичних відносин можуть детермінувати поведінку людини під час комунікації.

Комунікація є однією зі сторін спілкування, яка є соціальним процесом специфічного обміну інформацією, що створює спільність між суб'єктами. Прогноз результату комунікації формується в процесі аналізу комунікативної ситуації на рівні комунікативних установок. Комунікативна установка особистості являє собою готовність реагувати на різні типи партнерів по взаємодії, спираючись на наявний у неї досвід спілкування, знання та оцінки партнерів по взаємодії.

2. Спираючись на проведений аналіз було запропоновано теоретичну модель зв'язку політичних орієнтацій з комунікацією, яка пов'язує конкретні типи політичних орієнтацій з певними характеристиками комунікації, а саме: ліберальна орієнтація пов'язується з негативізмом та наявністю негативного попереднього досвіду у спілкуванні, в поєднанні з високим рівнем комунікативної толерантності; представникам консервативної орієнтації характерними є завуальована жорстокість, негативізм, буркотіння та низький рівень комунікативної толерантності у спілкуванні; представникам соціалістичної орієнтації характерна завуальована жорстокість, негативний попередній досвід спілкування та середній/високий рівень комунікативної толерантності; для представників націоналістичної орієнтації характерними у спілкуванні є відкрита жорстокість, повне неприйняття оточуючих/ низький рівень комунікативної толерантності; представникам авторитарної орієнтації

притаманні такі комунікативні характеристики як негативний попередній досвід спілкування, відкрита жорстокість у поєднанні з повним неприйняттям оточуючих.

3. В результаті аналізу дослідницьких методів для підтвердження теоретичної моделі було використано комплекс методик емпіричного дослідження: методика вивчення політичних орієнтацій особистості Г. Пирог, методика визначення комунікативної толерантності В.Бойко, методика визначення комунікативної установки В.Бойко. Для встановлення зв'язку між досліджуваними явищами був застосований коефіцієнт кореляції Пірсона, статистична обробка була здійснена за допомогою програми IBM SPSS Statistics. Дослідження було проведене дистанційно, респондентам був розісланий опитувальник, який вони мали заповнити в електронній формі. У дослідженні прийняло участь 70 респондентів віком від 20 до 30 років.

4. В результаті дослідження за методикою вивчення політичних орієнтацій особистості Г. Пирог було виявлено, що серед молоді найбільше прихильників лібералізму та соціалізму. Для досліджуваних найбільш значущими є ліберальні цінності (права людини, економічні та політичні свободи) та соціалістичні (соціальна захищеність, справедливість, рівність); найменш значущі – націоналістичні (патріотизм, нація, незалежність).

Актуальними для респондентів є матеріальні потреби, потреби у самовираженні та безпеці, а найменш актуальними – соціальні потреби та потреба у визнанні.

При дослідженні установок комунікативної толерантності / інтолерантності (за методикою В. Бойко) було отримано такі результати:

- серед жінок переважають середній та низький рівень комунікативної толерантності, а серед чоловіків – середній;
- показник повного неприйняття оточуючих серед молоді є низьким;
- для жінок більш, ніж для чоловіків, є характерним неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини;

- використання себе як еталону при оцінці поведінки і способу мислення інших людей та категоричність в оцінках інших більше проявляється у чоловіків;

- чоловікам більш характерне невміння приховувати почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів;

- жінкам більш притаманні наступні негативні установки у спілкуванні: прагнення переробити, перевиховати партнерів та прагнення підігнати партнера під себе, зробити його "зручним", невміння прощати іншим помилки, низька міра терпимості до дискомфортних станів оточуючих та низькі адаптаційні можливості у взаємодії з людьми.

Визначення негативних комунікативних установок (за методикою В. Бойко) продемонструвало:

- показники негативної комунікативної установки вище у жінок, ніж у чоловіків;

- серед жінок більш поширений негативний особистісний досвід у спілкуванні та «буркотіння», тобто схильність робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів в області взаємин з партнерами й у спостереженні за соціальною дійсністю,

- серед чоловіків більш поширеним є «обґрунтований негативізм»;

- прояви жорстокості (завуальованої і відкритої) у чоловіків та жінок виражені однаково.

5. Аналіз зв'язку політичної орієнтації з комунікативними установками толерантності / інтолерантності виявив, що:

- для представників ліберальної політичної орієнтації характерні низькі показники «нетерпимості до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми»;

- для представників консервативної орієнтації характерна тенденція «використання себе як еталона при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» та «невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших»;

- у представників націоналістичної орієнтації виражені «використання себе як еталона при оцінці поведінки і способу мислення інших людей», «категоричність або консерватизм в оцінках інших людей», «невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів»;

- у представників соціалістичної орієнтації немає виражених інтолерантних комунікативних установок.

Результати аналізу того, які негативні комунікативні установки характерні для прихильників різних політичних орієнтацій, свідчать про такі тенденції:

- для представників ліберальної політичної орієнтації характерними є низький рівень прояву установки «буркотіння»;

- для представників консервативної політичної орієнтації характерними є високі показники установок «відкритої жорстокості» та «обґрунтованого негативізму»;

- для представників соціалістичної політичної орієнтації характерні низькі показники установки «відкритої жорстокості»;

- для представників націоналістичної політичної орієнтації характерні установки «відкрита жорстокість» та «обґрунтований негативізм».

Результати кореляційного аналізу зв'язку загального рівня негативних комунікативних установок з політичною орієнтацією виявили:

- помірний обернений зв'язок соціалістичної політичної орієнтації з загальним рівнем негативних комунікативних установок, тобто для представників соціалізму характерні низькі показники негативних комунікативних установок;

- немає статистично значущого зв'язку з негативною комунікативною установкою інших типів політичних орієнтацій.

Отже, проведене дослідження показало актуальні вподобання щодо політичних орієнтацій серед сучасної молоді та наявність зв'язків між даними

політичними орієнтаціями з особливостями прояву негативних установок у спілкуванні.

Таким чином, висунута гіпотеза про зв'язок політичних орієнтацій молоді з комунікативними установками підтвердилася частково. Зокрема, підтвердилося припущення про зв'язок консервативної політичної орієнтації з обґрунтованим негативізмом та націоналізму з відкритою жорстокістю.

Проведене дослідження є аналізом зв'язку політичних орієнтацій з комунікативними установками молоді, в подальшому воно може слугувати за основу для розробки нових досліджень. Перспективою для подальших розробок є дослідження конкретних політичних орієнтацій та особливостей їх прояву в спілкуванні з однодумцями та представниками іншої політичної орієнтації, чи дослідження комунікативних установок під час спілкування представників політичних орієнтацій - антагоністів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

3. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства . *Наук. вісн.* Серія Філософія. Х. : ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39–52.
4. Васильчук Є.О. Субкультурний молодіжний радикалізм: монографія. Харків: “Дісаплюс”, 2016. 128 с.
5. Васильчук Є.О. Політичний радикалізм та екстремізм у молодіжному середовищі України . Черкаси: видавець Ольга Вовчок, 2015. – 416 с.
6. Драч С. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка. *Зб. наук. пр. Хмельниц. ін-ту соц. Технологій Ун-ту «Україна».* 2010. № 2. С. 26–30.
7. Жовтянська В. В. Ідеологічні детермінанти суспільного розвитку. Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2015. Вип. 35 (38). С. 24–34.
8. Жовтянська В. В. Функціонування і трансформації ідеологій у соціумі: теоретичний аналіз. *Проблеми політичної психології* : зб. наук. праць / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. К. : Міленіум, 2014. Вип. 1 (15). С. 23–35.
9. Иосебадзе Т.Т., Иосебадзе Т.Ш.. Проблема бессознательного и теория установки школы Узнадзе. В кн. Бессознательное. Природа, функции, методы исследования. Под общей редакцией А. С. Прангишвили, А. Е. Шерозия, Ф. В. Бассина . Тбилиси: Издательство "Мецниереба» 1985. Том 4, с. 37.
10. Пирог А. В. Психологические особенности политического участия молодежи. *Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України.* Одеса, 2007. №8-9. С. 132- 135.
11. Пирог А. Психологическая структура потребностей политического поведения студентов и работающей молодежи. *Сучасні педагогіка та*

психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 14-15 липня 2017 року). К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 109-112.

12. Пирог А. Психологическое изучение политического поведения студентов. *Горизонты образования: Научно-методический журнал. Севастополь, 2011. № 1 (31). С. 52-55.*

13. Пирог Г. В. Системний аналіз політичних орієнтацій особистості. *Особистісне зростання: теорія і практика : Збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2016. С. 65-69.*

14. Пирог Г. Політичні орієнтації у структурі політичної свідомості. *Актуальні проблеми особистісного зростання: Збірник наукових праць. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. С. 195-197.*

15. Пирог Г. Політичні орієнтації: системно-психологічний підхід. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2018. Випуск 18. С. 346-351.*

16. Руженцева В.І. Політичні орієнтації пострадянського студентства: динаміка та факторна обумовленість. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук. Х., 2007. 20 с.

17. Субботкіна Н. Психологічні особливості зв'язку політичних орієнтацій сучасної молоді з негативними комунікативними установками. *Психологічні дослідження : наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 13. Житомир, Вид-во ЖДУ ім. Франка, 2020.*

18. Субботкіна Н. Формування політичних орієнтацій і комунікативні установки особистості. *Особистісне зростання: теорія і практика : Збірник наукових праць. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. С.54-58.*

19. Троїцька О. М. Політична ідентичність студентства в системі ціннісних орієнтацій і толерантнісного зростання . *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. №. 57. С. 130-137.
20. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. — М.: Наука, 1966. - 451с.
21. Чернова, Л. П. Молодіжний радикалізм як об'єкт наукового дослідження . Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів, докторантів та аспірантів, 14-18 березня 2016 року.Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 120-123.
22. Шерозия А. Е. К проблеме сознания и бессознательного психического. Опыт исследования на основе данных психологии установки, Т.1. Тбилиси, 1969.
23. Шерозия А. Е. Психоанализ и теория неосознаваемой психологической установки: итоги и перспективы. Бессознательное: природа. функции, методы исследования, Т.1., Тбилиси, Мецниереба, 1978, сс. 37-64.
24. Шкодич Б. Теоретичний аналіз психологічних факторів радикальної політичної поведінки студентів. *Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально- психологічного факультету*. Випуск 9. / За ред. Л. П. Журавльової, В. О. Климчука, Ю. Ю. Дем'янчук. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. С. 124-126.
25. Adorno T.W. et al. *The Authoritarian personality*. NY, 1950.
26. Alford J., John R.; Funk, Carolyn L.; and Hibbing, John R., "Are Political Orientations Genetically Transmitted?" (2005). Faculty Publications: Political Science. 7.
27. Allen J. et al. Student's predispositions and orientations toward communication and perceptions of instructor reciprocity and learning. *Communication Education*. 2008. № 57 (1). P. 20

28. Bot W. , Verkuyten M. Evaluating the Political Organisation of Muslim Citizens in the Netherlands: The Role of Political Orientation, Education and Multiculturalism. *Journal of Social and Political Psychology*, volume 6, issue 2(2018) , pp. 364 - 382.
29. Conover P. J., & Feldman, S. (2004). The Origins and Meaning of Liberal/Conservative Self-Identifications. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Key readings in social psychology. Political psychology: Key readings* (p. 200–216). Psychology Press.<https://doi.org/10.4324/9780203505984-11>)
30. Craig R. T. Communication Theory as a Field– Rel.Lib, 1999. 34 Pp..
31. Eysenk H.J. Social Attitudes and Social Class // *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 10, 1971
32. Eysenk H.J., Coulter T. The Personality and Attitudes of Working Class British Communists and Fascists. *The Journal of Social Psychology*, 87, 1972
33. Ferguson L.W. Primary Social Attitudes of the 1960s and those of the 1930s. *Psychological Reports*, 33, 1973
34. Hatemi P. , Eaves L., B. MaherB., Webb B., Heath A., Medland S., Smyth D., Beeby H., Gordon S., Montgomery G., *et al.* A genome-wide analysis of liberal and conservative political attitudes. *J Polit*, 73 (2011), pp. 1-15
35. Jost J. T., Federico C.M., Napier J.L. Political ideology: its structure, functions and elective affinities
36. Jost J. T., Kruglanski, A. W., Glaser, J., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 339-375.
37. Kahan D. M., Ideology, Motivated Reasoning, and Cognitive Reflection: An Experimental Study (November 29, 2012). *Judgment and Decision Making*, Vol. 8, No. 4, July 2013, pp. 407–424
38. Mondak J. Personality and the Foundations of Political Behavior
39. O’Neil H., Perez R., Baker E. (eds). Teaching and Measuring Cognitive Readiness. LA : Springer, 2014. 355 p

40. Okdie B.M. and Rempala D. M. Brief Textual Indicators of Political Orientation. *Journal of Language and Social Psychology* . March 2018
41. Settle J. E., Dawes C.T., Chriskatis N.A., Fowler J.H. Friend-ships moderate an association between a dopamine gene variant and political ideology. *J Polit.* 72 (2010), pp. 1189-1198
42. Verba, S. Conclusions: Comparative Political Culture . *Political Culture and Political Development* . Princeton, 1965. - P. 513.
43. Wood, J. T. *Interpersonal Communication: Everyday Encounters* . Rel. Lib, 2003. – 349 p.

АНОТАЦІЯ

Субботкіна Н.О. Психологічні особливості зв'язку політичних орієнтацій сучасної молоді з комунікативними установками: кваліфікаційна(дипломна) робота здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія освітньої програми Психологія розвитку. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2020. 101 с.

Кваліфікаційна (дипломна) робота присвячена дослідженню політичних орієнтацій та їх зв'язку з психологічними особливостями комунікації молоді. Метою дослідження було виявити наявність зв'язку політичних орієнтацій молоді з комунікативними установками. Завданнями дослідження були здійснення теоретичного аналізу, розробка теоретичної моделі зв'язку політичних орієнтацій з комунікацією, добір методів, планування та проведення дослідження політичних орієнтацій та комунікації, та наступний аналіз результатів. Для реалізації завдань дослідження були використані емпіричні методи: методика вивчення політичних орієнтацій особистості Г. Пирог, методика визначення комунікативної толерантності В.Бойко, методика визначення комунікативної установки В.Бойко. Для встановлення зв'язку між досліджуваними явищами був застосований коефіцієнт кореляції Пірсона, статистична обробка була здійснена за допомогою програми IBM SPSS Statistics.

В результаті дослідження за методикою вивчення політичних орієнтацій особистості Г. Пирог було виявлено, що серед молоді найбільше прихильників лібералізму та соціалізму. Для досліджуваних найбільш значущими є ліберальні цінності та соціалістичні; найменш значущі – націоналістичні цінності (патріотизм, нація, незалежність).

Актуальними для респондентів є матеріальні потреби, потреби у самовираженні та безпеці, а найменш актуальними – соціальні потреби та потреба у визнанні.

Аналіз зв'язку політичної орієнтації з комунікативними установками толерантності / інтолерантності виявив, що:

- для представників ліберальної політичної орієнтації характерні низькі показники «нетерпимості до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми»;
- для представників консервативної орієнтації характерна тенденція «використання себе як еталона при оцінці поведінки і способу мислення інших людей» та «невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших»;
- у представників націоналістичної орієнтації виражені «використання себе як еталона при оцінці поведінки і способу мислення інших людей», «категоричність або консерватизм в оцінках інших людей», «невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікательними якостями партнерів»;
- у представників соціалістичної орієнтації немає виражених інтолерантних комунікативних установок.

Результати аналізу того, які негативні комунікативні установки характерні для прихильників різних політичних орієнтацій, свідчать про такі тенденції:

- для представників ліберальної політичної орієнтації характерними є низький рівень прояву установки «буркотіння»;
- для представників консервативної політичної орієнтації характерними є високі показники установок «відкритої жорстокості» та «обґрунтованого негативізму»;
- для представників соціалістичної політичної орієнтації характерні низькі показники установки «відкритої жорстокості»;
- для представників націоналістичної політичної орієнтації характерні установки «відкрита жорстокість» та «обґрунтований негативізм».

Результати кореляційного аналізу зв'язку загального рівня негативних комунікативних установок з політичною орієнтацією виявили:

- помірний обернений зв'язок соціалістичної політичної орієнтації з загальним рівнем негативних комунікативних установок, тобто для представників соціалізму характерні низькі показники негативних комунікативних установок;

- немає статистично значущого зв'язку з негативною комунікативною установкою інших типів політичних орієнтацій.

Результати дослідження можуть використовуватися при створенні рекомендацій щодо підвищення ефективності комунікативної взаємодії між представниками різних політичних угруповань.

***Ключові слова:** Комунікативна толерантність, комунікативна установка, комунікація, політичні орієнтації, політичні потреби, політичні цінності, радикалізм, структура комунікації, структура політичних орієнтацій, формування політичних орієнтацій.*

ANNOTATION

Subbotkina N.O. Psychological features of connection of political orientations of modern youth with communicative attitudes: qualification (diploma) work of the applicant of higher education of the second (master's) level of higher education of specialty 053 Psychology of the educational program Psychology of development. Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Zhytomyr, 2020, 101 p.

Qualification (diploma) work is devoted to the study of political orientations and their connection with the psychological features of youth communication. The aim of the study was to identify the connection between the political orientations of young people and communicative attitudes. The objectives of the study were to carry out theoretical analysis, develop a theoretical model for linking political orientations to communication, select methods, plan and conduct research on political orientations and communication, and subsequently analyze the results. Empirical methods were used to implement the objectives of the study: the method of studying the political orientations of the individual H.Piroh, the method of determining the communicative tolerance of V.Boyko, the method of determining the communicative attitude of V.Boyko. Pearson's correlation coefficient was used to establish the relationship between the studied phenomena, statistical processing was performed using IBM SPSS Statistics.

As a result of research on the method of studying the political orientations of the individual H. Piroh, it was found that among young people most supporters of liberalism and socialism. Liberal and socialist values are the most important for the studied; the least significant are nationalist values (patriotism, nation, independence).

Material needs, needs for self-expression and security are relevant for the respondents, and social needs and the need for recognition are the least relevant.

The analysis of the connection between political orientation and communicative attitudes of tolerance / intolerance revealed that:

- for representatives of liberal political orientation are characterized by low rates of "intolerance to physical or mental discomfort created by other people";

- for representatives of the conservative orientation is characterized by a tendency to "use yourself as a standard in assessing the behavior and way of thinking of others" and "inability to adapt to the character, habits and desires of others";

- representatives of the nationalist orientation express "use of themselves as a standard in assessing the behavior and way of thinking of others", "categoricalness or conservatism in other people's assessments", "inability to hide or smooth out unpleasant feelings in the face of uncommunicative qualities of partners";

- Representatives of the socialist orientation do not have pronounced intolerant communicative attitudes.

The results of the analysis of what negative communicative attitudes are characteristic of supporters of different political orientations, indicate the following trends:

- representatives of the liberal political orientation are characterized by a low level of manifestation of the "grumbling" attitude;

- for representatives of conservative political orientation are characterized by high rates of "open cruelty" and "reasonable negativism";

- for representatives of the socialist political orientation are characterized by low rates of "open cruelty";

- Representatives of nationalist political orientation are characterized by "open cruelty" and "reasonable negativism".

The results of the correlation analysis of the connection between the general level of negative communicative attitudes and political orientation revealed:

- moderate inverse relationship of socialist political orientation with the general level of negative communicative attitudes, ie for representatives of socialism are characterized by low rates of negative communicative attitudes;

- there is no statistically significant relationship with the negative communicative attitude of other types of political orientations.

The results of the study can be used to create recommendations for improving the effectiveness of communicative interaction between representatives of different political groups.

Key words: *Communicative tolerance, communicative attitude, communication, political orientations, political needs, political values, radicalism, structure of communication, structure of political orientations, formation of political orientations.*